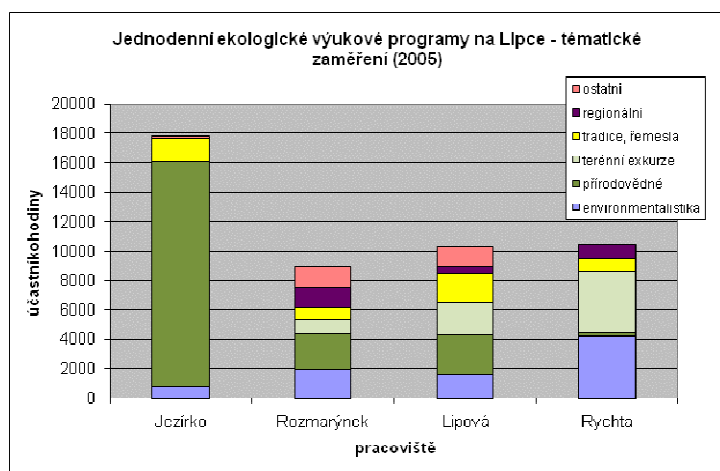

JAK SDÍLÍME PŘÍRODU S DĚTMI A DOSPĚLÝMI

Michal Medek

Na úvod svého příspěvku jsem byl požádán, abych přítomným vyjasnil, jak se to má s termíny ekologická a environmentální výchova a se zkratkou EVVO. Budu stručný: někteří autoři považují ekologickou výchovu za část environmentální výchovy, která se zabývá ekologií sensu stricto. Jiní naopak považují environmentální výchovu za tu část ekologické výchovy, která se zabývá vlivem činnosti člověka na své prostředí. Řada autorů potom oba pojmy synonymizuje. Dovolím se k nim zařadit a to na základě lapidární definice, že komunikace je proces vedoucí k vzájemnému porozumění. Termín „environmental education“ se v našem prostředí jako ekologická výchova zažil již od 80. let minulého století. Koncem devadesátých let se objevuje spojení environmentální vzdělávání, výchova a osvěta, které přesněji vystihuje širší činnosti pro potřeby kodifikace do strategických dokumentů či grantování.

Přesnou představu o tom jaký objem programů ekologické výchovy je věnován přírodovědným tématům (včetně ochrany přírody) nemáme. Data nasbíraná například v rámci Národní sítě EVVO stále čekají na své zpracování. To, že se jedná o nemalý podíl, ilustruje následující graf staršího data, který zachycuje situaci na jednom z předních pracovišť ekologické výchovy u nás:

Sečteme-li terénní exkurze a přírodovědné programy, tvoří na Lipce celkem 60% účastníkohodin jednodenních ekovýchovných programů, řada středisek ekologické výchovy na tom bude podobně. Máme-li představu o jaké části ekologické výchovy, přinejmenším v podání středisek ekologické výchovy hovoříme, pojďme se nyní soustředit na jádro mého příspěvku a tím jsou myšlenky dvou osobností, které se

zabývaly přibližováním bohatství přírodního světa dětem i dospělým: Josepha Bharata Cornella a Freemana Tildena a to především proto, že se tyto myšlenky do českého prostředí dostávají spíše zprostředkovaně. Hledání esencí účinného sdílení krás přírody však začnu textem z díla, které se v zapalování zájmu vyrovná knihám již zmiňovaných autorů: Karpatské hry Miloslava Nevrlého:

Zahraj si se mnou tu hru, můj dosud ještě krvelačný bratříčku! Nevadí, neporozumíš-li hned, snad jednou. Stane se pak z tebe lepší člověk. Hru na bratry zvířata, sestry květiny. Hra má mnoho stupňů na cestě k dokonalosti. Na začátku stačí málo: nezabíjej žáby, když slaví svatby, nerozsbíjej konipasům vajíčka, mouchám netrhej nohy. Pak dlouho nic. Do dětské krve ti musí přejít krása žabích dubňů, vodních zpěvů, div ptáčích hnízd, útlost hmyzích nohou, radost, že nejsi na zeměkouli sám. To chvíli trvá. Navštíví-li tě pavouk, nevyj hrůzou. Běží po tobě osminohý bratr. Hebce péruje, jsi pro něj teplá bílá skála. Až bude tristakrát větší, pak teprv řvi děsem. Dosud nežádám, abys miloval tasemnice, abys obdivoval pijavky, nádheru letních rybníků. Vyhýbej se jen mravencům, i tak jich připravíš mnoho o život. Nezabíjej každou mouchu. Vběhne-li ti stonožka do stanu, opatrně ji vynes.

Až půjdeš později karpatskými lesy, spatříš na jitrní stezce modrého slimáka, velkého a nádherného. Překonej se, skloň se a polož ho mimo cestu, aby mu další chodec neublížil. Je to prosté a dobré. Dohraješ-li hru až sem, stačí to. Budeš mít radostné vědomí, můj lepší bratříčku, že dýcháš stejný vzduch s bratry, které bys nikdy nedokázal stvořit ani oživit, s tvory, kteří umějí tisíce věcí, které ty nesvedeš, a umějí to o milióny roků déle. Bezúčelně a nesmyslně neničíš cizí život. Úcty k životu ti je zapotřebí a ne rozplývání nad přešlechtěnými domácími zvířaty, jako kdyby každá rasa nebyla jednou nečistokrevným míšencem! Měj úctu ke zvířatům, která zatím nejsou vzácná, protože hojnost není důvodem k ubližování. Ke zvířatům, která nejsou krásná, pestře zbarvená, s lahodným hlasem a chutným masem, protože milovat a bránit krásné nebo užitečné není těžké ani záslužné.

Podržte, prosím, tato slova v paměti, ještě se k nim vrátíme.

V roce 1977 vydal Kalifornčan Joseph Cornell soubor padesáti ekologických her pod názvem Sharing Nature with Children. Předtím i potom vyšla řada sbírek ekoher, žádná se však nedočkala půl milionu výtisků ani překladu do devatenácti jazyků. Řada ekovýchovných programů provozovaných například středisky ekologické výchovy je postavena na aktivitách popsaných v této knize, namátkou uvedme Hledání svého stromu, Hmatovou stezku či Mikrostezky. Je velká škoda, že se vytratilo spojení s původním zdrojem, ke kterému se, pokud je mi známo, hlásí pouze tzv. lesní pedagogika.

Oněch padesát herních aktivit totiž pouze vyjadřuje určitou filozofii a pedagogické myšlení, bez kterého se hry samotné stávají sterilními. I nejtriviálnější aktivita je totiž v Cornellově pojetí vysvětlena tak, že dává vhled do dětské duše, vede učitele k tomu, aby ji promýšlel v souvislostech a přesně věděl proč ji zařadit do programu vedoucímu k celkovému cíli – většinou pěstování environmentální senzitivity.

Hmatová stezka

Příprava opravdu dobrá hmatové stezky trvá nějakou dobu. Při jejím sestavování bychom měli mít stále na mysli tyto principy: pestrost, témata a tajemství. Můžete například vytvořit mix hmatových, sluchových a čichových zážitků. Sledujte kontrasty mezi vnímáním jednotlivých smyslů: hrubá a hladká skála, čerstvé a suché listy, těžká vůně vlhkého mechu a lehká vůně jehličí. ...Zaměření průchodu stezkou na konkrétní téma pomůže dětem propojit si jednotlivé zážitky, může to být například sledování životních podmínek pro zvířata, mikroklimata či poznávání stromů ... Zážitek z hmatové stezky prohloubí klidný a otevřený stav mysli. Je proto velmi dobré dětem předtím povídat příběh nebo zahrát zklidňující hru: obejmout strom, čichat k lístku atp. ... Hmatová stezka je moje oblíbená hra, protože v dětech rozvíjí vnímavost, která je základní podmínkou zážitku z přírody.

Jen málokdy se u nás setkáme s tak hlubokým vnímáním této běžné aktivity a jejím zařazením do širšího kontextu programu. Většina hmatových stezek u nás je navíc redukována na zážitek různých povrchů bosou nohou.

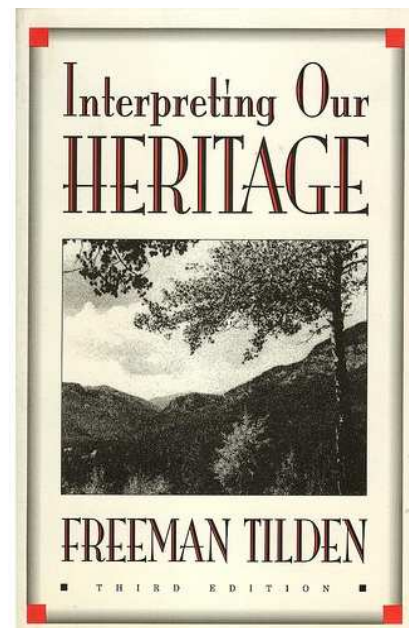
Cornell uvádí pět zásad dobrého učitele nebo chcete-li průvodce dětí po světě přírody:

1. **Méně uč a více sdílej.** Dětem nestačí pojmenování: „Toto je kopytník evropský.“ Jména (pro ně) nenesou žádnou charakteristiku, jsou to jenom naše nálepky. Mnohem důležitější pro děti je, co si o kopytníku myslím já – proč ho mám rád. Kopytník voní po pepři a to je moje oblíbené koření. Narozdíl od ostatních rostlin nabízí své květy i těm živočichům, kteří neumějí létat. Krásu svých květů schovává pro ty, kteří se nebojí kleknout si na zem a podívat se pod lístky – pro zvědavé.
2. **Buď vnímavý.** Naslouchej okamžitým reakcím dětí a ty potom rozvíjej. Uč na základě vrozené zvědavosti.
3. **Okamžitě zaměřuj pozornost dítěte.** Děti nejsou zvyklé pozorovat přírodu, je proto potřeba od samotného začátku zaměřovat jejich pozornost a pracovat s ní.
4. **Nejdřív se dívej a prožívej, teprve potom mluv.** Nechej, aby si děti samy prožily svoji vlastní zkušenost a teprve tu potom komentuj a zevšeobecňuj.
5. **Dělej vše s nadšením.** Nadšení je nakažlivé.

Své principy a zkušenosti posléze Cornell přetavil v tzv. FLOW koncept učení, který je u nás poměrně známý: 1. Probudit nadšení, 2. Zaměřit pozornost, 3. Prožít zkušenost, 4. Sdílet inspiraci.

V polovině padesátých let minulého století si National Park Service najal téměř sedmdesátiletého novináře, ve své době jednoho z předních autorů science fiction, Freemana Tildena. Jeho úkolem bylo objet národní parky a kulturní památky Spojených států, sledovat výklad průvodců a stanovit zásady dobré praxe pro interpretaci přírodního a kulturního dědictví návštěvníkům. Do této role se kvalifikoval knihou National Parks: What They Mean to Me, kterou vydal v roce 1951 a která se od běžných bedekrů té doby lišila asi tak jako již zmiňované Karpatské hry Miloslava Nevrlého od průvodce Rumunské hory vydaného v nakladatelství Olympia.

Tilden se nové role zhostil mistrovsky a v roce 1957 byla vytištěna kniha Interpreting Our Heritage. Svá pozorování a úvahy shrnul do šesti zásad dobré interpretace, které určily další směr tohoto oboru:

1. Každá interpretace, která se nevztahuje k jednotlivci, jeho osobnosti nebo životní zkušenosti, bude sterilní.

2. Interpretace není poskytování informací. Jakkoliv každá interpretace obsahuje informace, nepředává je, ale zjevuje.
3. Interpretace je umění, které kombinuje řadu dalších umění. Do jisté míry je možné se mu naučit.
4. Interpretace funguje pomocí provokace, nikoliv instruktáže.
5. Interpretace by měla představovat celek, ne pouze jeho části. Stejně tak by se měla vztahovat k celému člověku – dotknout se co nejvíce smyslů i srdce.
6. Interpretace zaměřená na děti není pouhým zjednodušením interpretace pro dospělé. Řídí se od základů jinými zásadami.

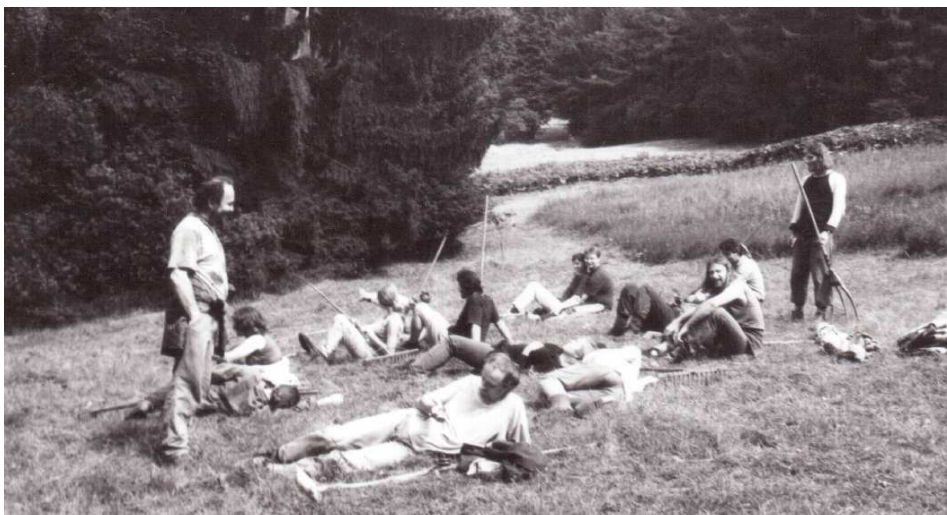
Pokud je mi známo, nebyly tyto zásady nikdy u nás publikovány. Ke škodě všem průvodcům po jeskyních, hradech a zámcích, návštěvníkům naučných stezek a čtenářům letáček o chráněných území. Podobně jako v případě Cornellových ekoher se mi do mysli vkrádá myšlenka, že jsme převzali fasádu, avšak nikoliv základy.

Hezké je, že v metodice sdílení přírody s dětmi i dospělými máme před sebou ještě dlouhou cestu. Sebelepší metodika však není víc než dobře připravená půda pro růst. Sazení, péče a sklizeň je na každém z nás a já se velmi těším na představení plodů práce desítek nadšených lidí, které bude následovat po tomto příspěvku.

Vraťme se závěrem k úvodnímu textu Miloslava Nevrlého a zkusme se zamyslet nad tím co je onou esencí, která dělá z výuky o přírodě sdílení zážitků z přírody, z předávání informací interpretaci a ze čtení textu o karpatských kopcích život měnící zkušenost.

Troufám si tvrdit, že tou esencí je transcendence. Přesah od viděné jednotlivosti k zákonům přírody. Propojení mého místa ve světě s ostatními tvory, mého života s životy předků a potomků. Jinými slovy – taková ekologická výchova, která vymezuje moje místo a identitu uprostřed dechberoucího bohatství biodiverzity.

Je krásné, že u nás působila a působí řada skvělých lidí, kteří umí dětem i dospělým přírodu přibližovat. Každý z nás si jistě na někoho vzpomene. Pravděpodobně nikdy nečetli Cornella ani Tildena a přesto jejich přibližování přírody nepostrádá onu tajnou esenci – přesah od krásy okvětního lístku k ekologickým zákonům, od údivu dítěte nad krásou střevlíka k jeho místě ve světě.

Michal Medek, michal@medek.us, www.medek.us

Bibliografie

Cornell, J. (1998) 2nd edn *Sharing Nature with Children*. Nevada City: DAWN Publications

Činčera, J. (2007) *Environmentální výchova. Od cílů k prostředkům*. Brno: Paido

Máchal, A. (2000) *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*. Brno: Rezekvítek

Nevrlý, M. (1986) 2. vyd. *Karpatské hry*. Ústí nad Labem: TJ Slavoj Severotuk

Tilden, F. (2007) 4th edn ed. by Craig R. B. *Interpreting Our Heritage*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press

Snímek Josepha Cornella a dítěte na hmatové stezce převzaty z
<http://www.flickr.com/photos/40839562@N07>